

Observații despre uzul locuțiunii conjuncționale *dar și* în limba română actuală

Adina Chirilă^{A R N *}

Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest, Bd. Vasile Pârvan 4, 300223 Timișoara, România

Despre articol

Istoric:

Primit 6 iunie 2022

Acceptat 15 iunie 2022

Publicat 26 septembrie 2022

Cuvinte-cheie:

limbă literară

gramatică

stilistică

cultivarea limbii

abatere

Rezumat

În lucrări normative mai recente ale limbii române, felul în care se discută despre secvența *dar și* indică o acceptare a acesteia între construcțiile coordonatoare copulative, alături de cele organizate în perechi corelative. Ca și în cazul lui *nu numai ...*, *dar și*, implicarea corectă în discurs a locuțiunii conjuncționale *dar și* este cu necesitate controlată de conținutul semantic adversativ latent al conjuncției *dar* din structura ei. În uzul cotidian, pot fi identificate însă exprimări în care emițătorul nu mai ține seama de faptul că *dar și* „focalizează membrul sintactic pe care îl precedă, prezentându-l ca fiind mai puțin probabil, deci mai semnificativ”. În asemenea situații, *dar și* apare ca exces verbal, în locul conjuncției coordonatoare simple *și*. Tendința ar putea fi justificată de nevoia emițătorului de a compensa, prin nota formală și aglomerare lexicală, simplitatea (uneori pauperitatea) conținutului de transmis.

1. Secvența *dar și* în lucrări normative

Repertoriul corelativelor copulative ale limbii române actuale înregistrează—alături de *atît ...*, *cît și și nu numai ...*, *ci și*—construcția *nu numai ...*, *dar și*¹, între componente sintactice dependente, indicînd, precum celelalte conjuncții și locuțiuni conjuncționale din aceeași clasă, un cumul sau „asocierea, legătura cea mai directă între două elemente care trebuie interpretate împreună” (GBLR 2016, p. 334):

(1) Ascultă **nu numai** muzică clasică, **dar și** jazz.

Cf.:

(2) Ascultă **nu numai** muzică clasică, **ci și** jazz.

(3) Ascultă **atît** muzică clasică, **cît și** jazz.

Frecvent² și în ciuda instrucțiunilor gramaticale mai vechi (v. Avram, 1986, p. 229; cf. DIG 2020, p. 218–219), *dar și* este folosit fără corelativul adverbial la termenul opus al raportului sintactic exprimat:

* Adresă de corespondență: chiriladina@yahoo.com.

¹Trebuie spus că, din punctul de vedere al limbii literare, structura *nu numai ...*, *dar și* nu se află pe aceeași poziție cu celelalte două menționate în șir. Iorgu Iordan o considera o abatere gravă, determinată de ignorarea de către vorbitori a diferenței semantice dintre conjuncțiile *ci și dar*, prima fiind singura care susține în mod corect respectiva structură conjuncțională copulativă complexă (Iordan, [1943] 1948, p. 404–405). Justificarea poziției critice (întîlnite și la Avram, 1986, p. 229) este susținută de precizările în legătură cu tipurile de raporturi semantice marcate de conectorii *dar și ci*, din GALR 2005, I, p. 643: „[d]in punct de vedere semantico-pragmatic, [...] *dar* [...] marchează contrazicerea așteptărilor declanșate de primul termen al raportului sintactic adversativ (*Îți strig pe nume pe cîțiva dintre ei, dar e de prisos.*, Camil Petrescu, *Ultima noapte*); *ci* indică o corectare a unei ipoteze negate exprimate de termenul coocurent anterior (*Mitul nu trebuie să fie recunoscut, ci crezut.*, N. Manolescu, *Teme*)”.

²În fapt, *frecvența* cu care *dar și* substituie locuțiunile conjuncționale coordonatoare copulative organizate în perechi corelative pare să indice o *tendință* în uzul actual al limbii române. CoRoLa (racai.ro), de exemplu, furnizează pentru *dar și* 93.755 de ocurențe, în timp ce pentru *[nu] numai ...*, *dar [și]*, 9.646, iar pentru *[nu] numai ...*, *ci [și]*, 14.200; chiar dacă o eventuală statistică ce va urmări fenomenul este obligatoriu să fie întemeiată pe numere rafinate de evaluarea nemecanică a contextelor, diferența numerică brută este sugestivă.

- (4) Ascultă muzică clasică, **dar și** jazz.
- (5) „Ediția 2021 este motivată, mai întâi, de necesitatea revizuirii formei discursive, în conformitate cu noile reguli ortografice, impuse de DOOM2 (2005), **dar și** cu actualele opțiuni ale autorului” (Dorcescu, 2021, p. 5–6; s.n., A.C.).
- (6) „În plus, așezarea în paralel a unor tălmăciri diferite ale textelor comentate oferă posibilitatea de a aprecia valoarea feluritelor versiuni românești [...], care se disting prin acuratețe, **dar și** prin rafinamente și subtilități de detaliu” (Subi, 2021, p. 11–12; s.n., A.C.).

2. Condiția logico-pragmatică a utilizării lui *dar și*

Din punct de vedere pragmatic însă, elementele care constituie cumulul informațional sînt șarjate diferit – fapt determinat de latența conținutului semantic adversativ al conjuncției *dar* din structura locuțiunii conjuncționale (Avram, 1986, p. 229) *dar și* și a construcției corelative *nu numai ..., dar și*. În acest sens, DIG 2020, p. 218 precizează că *dar* joacă aici „un rol specific: focalizează membrul sintactic pe care îl precedă, prezentîndu-l ca fiind mai puțin probabil, deci mai semnificativ”. Astfel, într-un enunț ca:

- (7) În pivnițele șvabilor din Banat se păstrau pînă la Crăciun **nu numai** *mere*, frumos rînduite în lădițe, **dar și** *smochine*, de cu vară învelite în paie și gheață.,

cel de-al doilea element din perechea *mere – smochine* iese în evidență ca fiind neobișnuit, rar în contextul general cunoscut (i.e. anotimp, perioadă de depozitare, perisabilitatea fructelor etc.), în opoziție cu primul, comun, nesurprinzător; și tot el este elementul pe care se întemeiază, în cadrul mesajului complex al structurii predicative, caracterizarea implicită a respectivului tip gospodăresc – ‘avut’, ‘prevăzător’, ‘meticulos’. Inversarea topicii celor două elemente atașabile structurii fixe *nu numai ..., dar și* (8) generează un mesaj diferit în esență de primul în privința caracterizării, anume: ‘cumpătat’, ‘moderat’, ‘sobru’, întrucît componenta discursivă asupra căreia se atrage atenția este diferită, iar cele două (i.e. *măr și smochină*) nu împărtășesc aceleași conotații.

- (8) În pivnițele șvabilor din Banat se păstrau pînă la Crăciun **nu numai** *smochine*, de cu vară învelite în paie și gheață, **dar și** *mere*, frumos rînduite în lădițe.

Uneori focalizarea membrului sintactic precedat de *dar și* este justificată de emițător prin dezvoltări, explicații și detalii co-textuale. Acestea, în fapt, reiau sau susțin implicațiile enunțului/discursului bipartit inițial, ușurînd ajungerea la mesajul complex și precis:

- (9) „E sigur, în plus, că Piranesi a studiat cu mare atenție **nu numai** pasajele cu implicații topografice din sursele antice, **dar și** sutele de fragmente din uriașul (18 × 13 m, scara 1:250) plan de marmură al Romei din vremea dinastiei Severilor. Aceste fragmente din Forma Urbis Romae fuseseră descoperite cu două secole mai devreme, desigur nu prin săpături profesionale, *dar aici contează doar că ele fuseseră făcute de topografi romani profesioniști și că Piranesi le cunoștea.*” (Pavel, 2019, p. 81; s.n., A.C.);
- (10) „Bucla de păr pe care o avea asupra lui un soldat australian mort în Franța e încă identificabilă după o sută de ani. Un simbol, de altfel, pentru riscurile arheologiei iubirii, aflate, s-ar zice, la interfața cu dulcегăria. **Dar și** cu trufia – *căci de unde altundeva ar putea veni misiunea de a cuantifica imponderabile, lucrînd cu indicii minimale, ca firele de hîrtie rămase dintr-o poză.*” (Pavel, 2019, p. 17–18; s.n. A.C.).

Fără asemenea extensii discursive (5), (6), (11), receptorul este posibil să nu ajungă la conținutul informațional exact (istoric, cultural etc.) avut în vedere de emițător la membrul sintactic focalizat de *dar și*; însă, sub autoritatea logicii deținute de către conector (singur sau în componența construcției coordonatoare copulative) și atâta vreme cât contextul susține „citirea” textului în această direcție³, va interpreta respectiva înșiruire a celor două elemente conectate ca **progresie în privința semnificației și gravității lor pentru construirea mesajului**.

- (11) „Mai găsim aici [la Oxyrhynchos, pe Nil, în gropile antice de gunoi ale orașului; n.n., A.C.] și corespondența a nenumărate cupluri locale de egipteni, **dar și**, în funcție de perioadă, greci, macedoneni, romani și alții.” (Pavel, 2019, p. 61; s.n., A.C.).
- (12) „Solidaritate, **dar și** haos în vămi”⁴.

În jurul secvenței *dar și* apare, așadar, cu necesitate, un tip de construcție copulativă în care una sau alta dintre opțiunile de așezare a membrilor sintactici este a) riguros controlată de ceea ce dorește emițătorul să comunice (acest lucru nefiind doar suma sensurilor elementelor din „enumerare”, cum se întâmplă de obicei în cazul construcțiilor copulative recurente și reversibile), b) în armonie atât cu încărcătura semantică și conotativă a materialului lingvistic cu care operează acesta, cât și cu elementele contextuale în care se desfășoară comunicarea.

3. Uzul neglijent

Deseori însă utilizarea construcției corelative *nu numai...*, *dar și* și a secvenței *dar și* pierde din vedere condițiile care le asigură rostul și, prin urmare, corectitudinea în discurs.

Enunțuri ca cele de mai jos sînt neîngrijite: gramatical, *dar* din construcția conjuncțională *dar și* focalizează membrul sintactic ce-i urmează, prezentat astfel ca fiind „mai puțin probabil” (v. *supra*; s.n., A.C.), însă conținutul semantic al acestuia în raport cu a) cel al membrului sintactic de pe prima poziție, cu b) alte elemente din co-text și cu c) întregul context în care se desfășoară comunicarea nu justifică o atare opțiune lingvistică:

- (13) „Pînă să ajungă în România, *Anastasia*, mama ei, **dar și** fiul de șapte ani au dormit nouă nopti într-un buncăr.”⁵
- (14) „Alte cinci sute de persoane sînt cazate în căminele studentești, **dar și** în blocul social pus la dispoziție de Primărie.”⁶
- (15) „Cele mai frumoase produse hand-made (sic), lucrate cu migală și talent, sînt expuse pe esplanada Teatrului Național «Marin Sorescu» [...], **dar și** în zona Doljana, pe Calea Unirii.”⁷
- (16) „Printre vedetele care s-au alăturat campanie[i] se numără *jurnalista și realizatoarea campaniei «Pacient în România» și «Transplant, misiune posibilă»*, *Carla Tănăsie*, **dar și** *jurnaliștii «Digi Sport»*, (sic) *Radu Naum și Andrei Niculescu*.”⁸

³ Avem în vedere, în acest sens, ideea Tatianeii Slama-Cazacu, (1959, p. 307): „Înțelegerea prin context necesită un exercițiu de suplețe, o acceptare – teoretică – a unei pluralități de posibilități, dar și o alegere – în practică – a aceleia care este mai adecvată pentru un anumit moment. Principiul adaptării la context înseamnă exprimarea prin sistematizări contextuale și receptarea exprimării printr-o interpretare care să se refere la această organizare. Aplicarea intenționată a acestui principiu – prin orientarea în raport cu contextele – permite utilizarea la maximum a posibilităților limbajului uman.”

⁴ Titlu de secvență în reportaj DIGI24, min. 0.33, în *Sute de voluntari de la vama Siret au făcut un culoar de sprijin pentru refugiații din Ucraina – YouTube*, s.n., A.C.; accesat la 01.05.2022.

⁵ Reportaj DIGI24, video, min. 19.08, în *Bombardamente intense în Ucraina, în timp ce rușii cîștigă teren la Mariupol – YouTube*, accesat la 01.05.2022.

⁶ Reportaj DIGI24, video, min. 15.22, în *Știrile orei 10 la Digi24 – 1 martie – YouTube*, accesat la 12.03.2022.

⁷ *Zilele Craiovei 2022. Delia, Proconsul și Carla's Dreams vin în Bănie! (gds.ro)*, s.n., A.C.; accesat la 01.04.2022.

⁸ *Campanie de donare de sînge „Digi donează viață” – Romania Pozitiva*, s.n., A.C.; accesat la 01.04.2022.

Nu de puține ori, abaterea de la normă lezează mesajul⁹ la un nivel mai profund, circumscriindu-l comi- cului involuntar contextual (17) și compromițându-i gravitatea (18):

- (17) „...manifestații de susținere a poporului ucrainean, dar nu doar în Danemarca – vedeți deja infor- mația pe ecran –, și în Franța, la Paris, în Marea Britanie, în Estonia, chiar *în Japonia, în Grecia, dar și în România* [...]”¹⁰
- (18) „Cei care vin în vamă spun că au fost nevoiți să-și lase acasă *părinții bătrâni*[,] **dar și micile lor locuințe**.”¹¹

4. În loc de concluzii

În cazuri de tipul celor exemplificate prin (13)–(16)¹², *dar și* apare ca exces verbal, în locul conjuncției coordonatoare simple *și*.¹³ Tendința ar putea fi justificată de nevoia emițătorului de a compensa, prin nota formală și aglomerare lexicală, simplitatea (uneori pauperitatea) conținutului de transmis. Nu în- tâmplător, ocurențele lui *dar și* cu valoarea ‘și’ sînt frecvente în *relatările din teren* sau în *corespondențele speciale* specifice mass-mediei, viciate și de alte tipuri de greșeli – mărci ale caracterului spontan al enunțării (v. Borchin, 2006, p. 88 *et seq.*). Când însă emițătorul se află într-un cadru ce îi oferă șansa de verificare a componentelor enunțului, greșeala nu se produce ori este corectată, după cum sugerează diferența de formulare *dar și – și* în fragmentul următor, prezent de două ori pe *site*-ul de știri, ca discurs al crainicului (19) și ca reproducere scrisă¹⁴ a lui (20):

- (19) „Zeci de mii de familii din Ucraina trăiesc, simultan, drama războiului, **dar și** a despărțirii, după ce autoritățile de la Kiev au decretat legea marțială și le-au interzis bărbaților care își pot apăra țara să plece peste granițe.”¹⁵
- (20) „Zeci de mii de familii din Ucraina trăiesc, simultan, drama războiului *și* a despărțirii, după ce autoritățile de la Kiev au decretat legea marțială și le-au interzis bărbaților care își pot apăra țara să plece peste granițe.” (s.n., A.C.).

Bibliografie

A. Surse

- Dorcescu, M.-I. (2021). *Cuvânt înainte* la Eugen Dorcescu, *Biblice*. Ediție îngrijită de Mirela-Ioana Dorcescu, Eurostampa, Timișoara.
- Pavel, C. (2019). *Arheologia iubirii. De la Neanderthal la Taj Mahal*, Humanitas, București.
- Subi, M. (2021). „*În dulcele stil clasic*”. *Latina studia*. Vol. I, Editura Universității de Vest, Timișoara.

⁹Cf. situația în care anticlimaxul este folosit în mod deliberat, cu intenții ironice, comice: „Generalul supraviețuise Războiului de Independență, Primului Război Mondial, *dar și* celor 25 de ani de mariaj cu generăleasa.”

¹⁰Emisiune de știri DIGI24, video, min. 08.06, în *Război în Ucraina, proteste în toată lumea – YouTube*, accesat la 03.03.2022.

¹¹O femeie refugiată din Ucraina a murit în Republica Moldova, la punctul de trecere a frontierei de la Palanca, după o călătorie de 50 de ore. Mii de ucraineni caută refugiu | stiri.tvr.ro – *Site-ul de știri al TVR*, s.n., A.C.; accesat la 05.05.2022.

¹²Formulările de sub (17) și (18) prezintă mai multe erori stilistice, astfel încît simpla înlocuire a lui *dar și* cu elementul coordonator copulativ *și* ar fi ineficientă în încercarea de salvare a mesajului.

¹³În unele situații, o altă opțiune în construirea enunțului este corelativul *și ..., și*, în care conectivul copulativ, de natură adverbială *și* focalizează *ambele* elemente conectate (v. DIG 2020: 512): e.g., *(15) „Cele mai frumoase produse hand-made (sic), lucrate cu mîgală și talent, sînt expuse *și pe esplanada Teatrului Național «Marin Sorescu»* [...], *și în zona Doljana*, pe Calea Unirii.”

¹⁴Poate versiunea inițială, de prompter.

¹⁵Emisiune DIGI24, video, min. 00.00, la *Mii de familii din Ucraina trăiesc drama despărțirii (digi24.ro)*, accesat la 28.03.2022.

Acasă – Romania Pozitiva

DIGI24 HD – YouTube

GAZETA de SUD – Stiri de ultima ora – Cotidianul oltenilor de pretutindeni (*gds.ro*)

stiri.tvr.ro - Site-ul de stiri al TVR

B. Lucrări de referință

Avram, M. (1986). *Gramatica pentru toți*, Editura Academiei, București.

Borchin, M.-I. (2006). *Comunicarea orală*, Excelsior Art, Timișoara.

CoRoLa = Corpus de referință pentru româna actuală: CoRoLa (*racai.ro*).

DIG 2020 = Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Dicționar de interpretări gramaticale. Cuvinte mici, dificultăți mari*, Univers Enciclopedic Gold, București.

GALR 2005 = Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române. I. Cuvântul. II. Enunțul*, Editura Academiei Române, București.

GBLR 2016 = Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, Univers Enciclopedic Gold, București.

Iordan, I. ([1943] 1948). *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Socec, București.

Slama-Cazacu, T. (1959). *Limbaj și context*, Editura Științifică, București.